ESSAY:

Transkulturelle noter om angstens udtryk i Grønland

Francisco Alberdi[1] og Jesper Nørgaard Kjær[2]

Resume

Efter at vi i en tidligere artikel har beskrevet psykotiske oplevelserne hos en række grønlandske patienter (Alberdi F, Nørgaard Kjær J, 2025) prøver vi her at placerer patienterne i en sproglig, kulturel og historisk kontekst. Denne kontekstualisering sætter i relief de udfordringer, som patienterne må opleve i kontakten med de dansktalende behandlere. Angsten og den mentale konfusion forbundet med psykosens "dobbelt bogholderi", hvor patienten eksisterer samtidigt i den fælles og i deres private virkelighed, må blive forstærket i konfrontationen med behandlere med en anden sproglig og kulturel kode. Patienternes nødvendige mentale integrationsproces tænkes trods vanskeligheder at kunne finde sted i den respektfulde emotionelle udveksling mellem patienter og behandlere.

Nøgleord: Psykotiske patienter, Grønland, sproglig, kulturel og historisk kontekst

Summary

In a previous article, we described the psychotic experiences of a number of Greenlandic patients (Alberdi F, Nørgaard Kjær J, 2025). In this article, we try to

1. Francisco Alberdi, overlæge, Psykiatrisk afdeling, Dronning Indrids Hospital, Nuuk, Grønland. alberdi_olano@dadlnet.dk
2. Jesper Nørgaard Kjær, speciallæge i psykiatri, Forskningsenheden for Psykoser, Afdeling for Psykoser, Aarhus Universitetshospital – Psykiatrien, Aarhus N, Danmark. jespka@rm.dk

place the patients in their linguistic, cultural and historical context. This contextualization displays the challenges that patients may experience in contact with a Danish-speaking therapist. The anxiety and mental confusion associated with the "double bookkeeping" of psychotic experiences, where the patient exists simultaneously in the common and in their private reality, will be reinforced in the confrontation with therapists with a different linguistic and cultural code. Despite those difficulties, the patient's necessary mental integration process can take place in a respectful emotional exchange between patients and therapists.

Keywords: Psychotic patients, Greenland, linguistic, cultural and historical context

"Efteråret kommer blæsende
med den barske Nordenvind.
Alting slaar den skaanselsløst med vælde.
Søen truer med at kæntre min Kajak.
Ak, jeg skælver, skælver for, at Storm og Sø
sænker mig i Dybet ned
til Bundens klamme Ler."

(Inuit sang samlet af K Rasmussen og citeret af Bertelsen, A, 1935)

Vi har i en tidligere artikel beskrevet psykotiske oplevelser hos en række grønlandske patienter og tolket dem i lyset af den fænomenologiske, psykoanalytiske og eksistenspsykologiske teori (Alberdi F, Nørgaard Kjær J, 2025). I denne artikel vil vi placerer patienterne i deres sproglige, kulturelle og historiske sammenhæng. Formålet med denne kontekstualisering er at se på patienternes oplevelser i deres kompleksitet, og kaste lys over de kommunikative vanskeligheder denne kompleksistet afstedkommer i forhold til dansktalende behandlere.

Et af formålene med WHOs forskningsprogram i 70-80erne, Collaborative Studies of Schizophrenia var at undersøge skizofreniens hyppighed, udtryk og udvikling på tværs af lande og i forskellige kulturer. Resultaterne af forskningsprogrammet blev meget komplekse og vanskelige at sammenfatte. En vigtig konklusion blev at kulturen spiller en betydningsfuld rolle i de skizofrene psykosers forståelse, symptomatologi, forløb og prognose (Hopper, K., 2004). Parallel med vægtning af den vestlige psykiatriske nosologi søgte man i perioden

efter ”kulturbundet syndromer”, opfattet som specifikke diagnoser for særlige samfund eller kulturer.

I grønlandsk sammenhæng var Nangjarneq, kajakangst, og Piblokloq, arktisk hysteri, de mest kendte. Kajakangst eller kajaksvimmelhed blev minutiøs beskrevet af Alfred Bertelsen allerede i 1935-43 (Bertelsen A 1935). Hans samtidige beskrivelse af grønlænderes psyke som barnlig, uansvarlig og præget af konkret tankegang, siger også noget om datidens koloniale opfattelse af ”oprindelige folk”. Forsøget på afgrænsning af kulturbundet syndromer udviklede sig videre med en lang række mere eller mindre eksotiske tilstande som dhat, susto, Hwa-byung med mere, og blev inkluderet i en særlig appendix i DSM-IV.

Begrebet kulturbundet syndromer blev stærk kritiseret i den efterfølgende periode (Kleinman A, 1997), og senest har man i DSM-5 erstattet det gamle begreb kulturbundet syndromer med ”Cultural concepts of distress”. Med udvikling af “ The Cultural Formulation Interview (CFI)” (American Psychiatric Association, 2013) søger man nu systematisk at samle information om særlige patientgruppers oplevelse af deres lidelser i deres sociale og kulturelle kontekst. Dette såkaldte kultur sensible diagnostiske redskab er foreløbigt ikke blevet brugt i grønlandsk sammenhæng.

To tendenser er dominerende i moderne transkulturel psykiatri. Den ene dominerer i europæiske lande og har fokus på psykiske lidelsers udtryk blandt emigranter og flygtninge. Den anden dominerer i USA og Canada og har fokus på psykiske lidelser blandt ”oprindelige folk” og deres efterkommere, indianere, inuit og andre arktiske folk. I et forsøg på at konceptualisere de konstaterede psykosociale negative konsekvenser af den historiske undertrykkelse af oprindelige folk talte man i 90erne og i 00erne i om ”historisk traumer” og om ”postcolonial distress” (Kirmeyer JL, 2014).

Forskellen i koloniseringens brutalitet i USA og Canada er betydelig og almen kendt. Mens koloniseringen i USA var motiveret af ønsket om den koloniale ekspansion var det for Canadas vedkommende først og fremmest begrundet i den såkaldte moderniserings- og civilisatoriske proces. Det bedst beskrevet eksempel på denne såkaldte civilisatoriske proces var oprettelse i 1880 af de canadiske ”Residentials Schools” med det formål at løse ”the Indian problem”. Skolerne blev først lukket i 1990 og i hele perioden blev 140.000 børn fra forskellige oprindelige folk flyttet fra deres familier og samfund og tvunget i

skoler i et system præget af vold og mishandling, som systematisk devaluerede deres sprog, kultur og religion (Rapport of the Royal commission on aboriginal people, 1996).

Den Canadiske regering har undskyldt for de skader, staten har forvoldt og giver fortsat økonomisk kompensation via "Statement of reconciliation to First Nations, Inuit and Métis". Den har samtidigt iværksat en Truth and Reconciliation Commision (TRC), med det formål at samle vidnesbyrd om skolesystemets følger.

Udvikling i Grønland har visse ligheder men også betydelige forskelle med udviklingen i Canada. I forbindelse med afkolonisering efter 2. Verdenskrig iværksatte den danske stat en accelereret modernisering af Grønland. En ikke ubetydelig del af grønlænderne kom i den forbindelse til at betale en høj pris for udviklingen i form af psykisk og social derangering (Bjerregaard P, 2002). Andre formåede at følge med udviklingen og fortsatte kampen for ligestilling og selvbestemmelse. Trods opnåelse af Selvstyreordningen i 2009 er modsætningerne mellem de danske og de grønlandske politiske interesser fortsat levende. I 2014 nedsatte Naalakkersuisut (Grønlands Landsstyre) en Forsoningskommission, som den danske regering nægtede at deltage i med følgende ord fra statsministeren Helle Thorning-Schmidt, "Vi har ikke behov for forsoning". I juni 2022 besluttede det danske Statsministerium, at der skal udarbejdes en historisk udredning om forholdet mellem Danmark og Grønland efter 2. verdenskrig. Udredningen er ikke udkommet endnu.

Sprog og kultur i Grønland

Definition af kultur har undergået mange forandringer I tidens løb, fra det mere statiske til den mere dynamiske definition. I sin disputat om psykiatriske lidelser i Grønland (Lynge I, 1997) citerer hun den canadiske antropolog Briggs dynamiske syn på kultur: " -(I'm interested)- - in the processes through which culture may be organized and created in the minds and bodies of those who participate in it". Det er i lyset af denne forståelse af kultur at Inge Lynge undersøgte forvandling af inuit kulturen fra den koloniale periode til det moderne samfund og denne forvandlings betydning for de psykiske sygdoms opfattelse og fremtræden.

Inge Lynge beskriver, at i den traditionelle inuit-opfattelse var såvel fysisk som psykisk sygdom en følge af sjælevandring, hvor en sjæl kunne blive røvet ved

hekseri eller selv forlade den pågældende ved tabubrud. Det er i den kontekst at de kendte figur **Angakkok**, åndemaneren eller shamanen, og **Ilisiitsok**, heksen, hører hjemme. For os har disse opfattelser og figurer kun historisk interesse, og noget lignende synes at gøre sig gældende for den moderne grønlænder.

Det er kendt at sproget har en fundamental betydning for det enkelte menneskes bevidsthed. Det, man ikke har et begreb for, eksisterer ikke for bevidstheden. Ferdinand de Saussure (1857-1913) bemærkede, at sproget består af forskellige semantiske felter bundet sammen i kulturspecifikke semantiske netværk. Sproget skaber ikke den fysiske virkelighed, men skaber den sociale virkelighed. Ved at associere til andre begreber i beslægtede semantiske netværk, åbner sproget nye døre for nye sider af den sociale virkelighed. Ord og begreber om for eksempel frygt, vrede, angst osv giver mening til vores interoceptive sensationer og foregriber handling for at nå et mål. Disse begreber muliggør samtidigt den emotionelle kommunikation og den sociale påvirkning. Den kollektive intentionalitet hviler på en konsensus om en fælles mening. Med andre ord er sproget vejen til indlevelse i andres sind, deres indre oplevelser, intentioner og målsætninger. Begreber som sorg, længsel og had, eller penge, regering, selvstyreordning og andre sociale begreber, eksisterer udelukkende set ud fra menneskets perspektiv, men er reelle i sine konsekvenser (Barret LF, 2018).

Sproget kan synliggøre selv det som ikke nævnes direkte. Som et "ormehul" tillader sproget os at rejse i tiden. Hvis man i grønlandsk sammenhæng f.eks. nævner ordet "danificering" bliver man automatisk bragt tilbage til en tid, hvor de grønlandske børn blev undervist udelukkende på dansk og mange af dem i større eller mindre grad mistede deres modersmål. Erindringerne, billederne og de emotionelle reaktioner knyttet til begrebet danificering vil af den grund være væsensforskellige for danskere og for grønlændere. Kort sagt, sproget har magt til at påvirke vores verdenssyn, vores emotionelle reaktioner og vores beslutninger.

I forbindelse med det grønlandske sprog nævner Inge Lynge en række vanskelige oversættelige begreber som **Sila og Isuma**. Sila er et polysemisk begreb, der kan betyde forstand, vejr, verdensordenen, 'den personificerede luftånd' og meget mere. Begrebet er så grundlæggende i inuitkultur, at det fortjener en kort introduktion. I 1924 under Den store slæderejse mødte Knud Rasmussen en åndemaner ved navn Najagneq i byen Nomes i Alaska. Knud Rasmussen spurgte ham om der var nogen af de magter, han talte om, som han troede på. "Ja, svarede ham. En kraft vi kalder Sila og som ikke kan forklares i enkelte ord. En stærk

ånd, universets, vejrets, ja, hele jordelivets opretholder – så vældig, at hans tale til menneskerne ikke lyder gennem almindelige ord, men gennem storm, (…) havets oprør, gennem alle de kræfter, som mennesket frygter.(…) Ingen har set Sila. Hans opholdssted er så gådefuldt, at han på samme tid er hos os og uendelig lang borte. ” (Rasmussen K, 2020).

Sila er grundstamme til blandt andet ordet *silaaruttoq* er sindssyg eller har mistet forstanden og til *silanngajaarneq* - det at være sindslidende.

Isuma kan betyde mening, opfattelse og sind. Der findes en lang række sammensætninger med ordet isuma, for eksempel isumaqat, meningsfælle, eller isumagaa som betyder at sørger for eller tager sig af ham eller det, mens *isumarujuppoq* er psykisk syg, 'syg i sindet'.

Tarneq betyder sjæl, tarnikut pissuseq sjælens væremåde eller psyken. Tarnip nalunngissusia betyder samvitighed, mens *tarnikkut napparsimasoq* betyder psykisk syg eller syg i sjælen. Udtrykket for hørehallucinationer tusaqqoorneq, bruges også om at høre for sit indre øre. Synshallucination benævnes takorroorneq, mens takorruugaq er en åbenbaring.

Den gensidige forståelse mellem dansk- og grønlandsktalende bliver mere kompliceret, når man ser på de forskellige sprogs begreber for følelser og sindstilstande, deres konnotationer og deres betydning for den enkeltes bevidsthed. Inge Lynge nævner de mange forskellige ord for **angst** og **frygt**, der ligesom i de skandinaviske sprog kan være vanskelige at adskille fra hinanden, og først får mening i den rette kontekst. *Ersiseq, ersitooq*, frygt, frygtsom, *ersinarpoq*, er frygtelig, farlig; *siooraneq*, frygt, gru for noget; *tatamippoq*, er ude af sig selv af frygt; *nangiarneq*, det at være angst, på havet, i luften, på stejle klipper, ved afgrunde eller i kajak som *nangiartarneq*, den tidligere nævnt kajakangst; *annilaanganeq* er mere ubestemt angst.

Det er i det hele taget svært at se, hvordan man på moderne grønlandsk kan gribe den psykiatriske differentiering mellem **frygt** for noget bestemt og den genstandsløse **angst**. Grønlandske tolke i psykiatrien plejer at bruge en grønlandiseret udgave af det danske angst, som de forklarer nærmere ud fra konteksten. Der er i den sammenhæng en bemærkelsesværdig forskel mellem de moderne europæiske sprogs kendte forbindelse mellem begreberne angst, anguish, angoisse, osv med den latinske angustus, snæver, og deres fysiske konnotationer af

indeklemning i brystregionen og åndenød på den ene side, og det grønlandske sprogs forbindelse mellem begreberne ånd, ånde og åndedræt. Som i klassisk græsk og hebraisk tilhører de grønlandske begreber ånd, *anersaaq*, ånde, *anerneq*, og åndedræt, *anerterineq*, samme semantisk felt og associerer til åndeverden, *anersaat silarsuaat*; onde ånder *anersaapiluk*; vejrtrækning, *anersaatorneq* med videre.

Hvis man går videre fra enkelte begreber og semantiske enheder til symbolske enheder og narrativer, bliver sprogets betydning for vores bevidsthed og underbevidsthed endnu mere kompleks. Vi er alle underlagt eller måske snarere nedsænket i et hav af fundamentale fortællinger, som skaber struktur til vores fælles mening, som vi prærefleksivt oplever som naturligt, som en fælles forståelse, Lacans symbolske register, vores common sens, og som psykotiske patienter kæmper ihærdigt med at begribe og blive en del af. I vores del af verden har vi f.eks. de bibelske fortællinger og en lang række universale litterære værker som Odysseen, Kong Ødipus, Goethes Faust, Kafkas Processen eller Camus' Sisyfos myten. Alle sammen stabile sproglige repræsentationer som hjælper os med at strukturere de eksistentielle temaer, vi kæmper med for at finde mening i livets knudepunkter.

Noget tilsvarende gælder for alle andre folkegrupper. Fælles for os alle gælder også at udvikling i livsopfattelser og af vores plads i verden bygger på synkretisme af forskellige religiøse, etiske og sociopolitiske systemer. For Grønlands vedkommende er det sådan, at allerede inden kolonisering var der en livlig rejseaktivitet og handel med hinanden på langs af landet og med europæiske hvalfanger og handelsfolk, som påvirkede deres animistiske verdensopfattelse. Med koloniseringen kom handelsstationer, kristendom og den danske administration, og med dem ændringer i den materielle kultur, i de grundlæggende kosmologiske fortællinger, i forholdene mellem kønnene og i familie relationerne. Ændringerne skete først langsomt og efter 2. Verdenskrig i form af en accelereret modernisering. Reminiscenser af de ældre slægt og familierelationer i bredeste betydning også med afdøde familiemedlemmer findes dog fortsat f.eks. i reglerne for navngivningen.

Ændringerne har haft størst gennemslagskraft i Vestgrønland. I øst og i Nordgrønland har de tidligere livsformer været levende indtil midt i sidste århundrede. Ved at studere den meget rige grønlandske fortælletradition har man kunne følge den kristne påvirkning af de traditionelle fortællinger (Sonne

B, 2011) På samme måde har man kunne følge den skandinaviske litteraturs påvirkning i den spirende grønlandske skønlitteratur (Thisted K, 2019). Hvad angår kristendommen er det almen kendt, at en af Angakokkens vigtige hjælpeånder i datidens shamanistiske seancer, Toornaarsuk, blev vendt på hovedet og omfortolket til den kristne djævel af de første kristne missionærer. Qivitoqen, fjælgængeren, den skræmmende og dragende figur som forlader sine stammefæller, og som har været levende i folks bevidsthed helt frem til nutiden, angives i flere fortællinger at have solgt sin sjæl til djævlen. Mens Månemanden, Havkvinden, de dødes og naturens ånder, dem der i den gamle animistiske religion boede i "den anden verden, "den usynlig verden" er bare forsvundet (Sonne B, 2011). Undtaget måske den rige fauna af skræmmende gengangere, spøgelser og vandrende sjæle, Naligateq, Qarlimaatsoq, Ikusiq, som får børn og barnlige sjæle til at grine og gyse af skræk i de lange vinteraftener, og ånderne, gode som onde, som kan komme frem på udvalgte steder, eller vise sig for udvalgte mennesker i krisesituationer som psykiatriske patienter.

Men fortællingerne fortsætter med at eksistere og genskabes. Bl.a. lavede Sonne en detaljeret analyse af disse transformationsprocesser i en inuit nøglemetafor "pooq", pose (Sonne B, 2011). Der er tale om en metafor, som ved første øjekast synes at være universel. Sonne citerer i den forbindelse, at Poul Egede – Hans Egedes søn - fortæller om en fanger, som havde fortalt ham, at "Det er med mennesker, ligesom med en opblæst blære, der lidt efter lidt taber den vind som er udi den, indtil så længe der på slutningen ingen er mere". Sonne påviser, hvordan metaforen ikke blot er et universel forståeligt symbol men er kulturbundet til inuitkultur, idet den associerer til en række grundlæggende begreber som fangstblære, fosterets sejrsskjorte, "mor" på angakokkernes åndesprog og åndedræt. Videre i forbindelse med åndedrættet, til evnen at ånde og til at holde vejret under vand, til sødyrene i modsætning til landdyrene, hvalrossen i modsætning til isbjørnen. Modsætning mellem hav og land, hvalrossen og isbjørnen er markante modsætninger, som sætter hinanden i spil og "kan holde sammen på den hele kosmologi" (Sonne B, 2011).

I en af den grønlandske litteraturs hovedværker, Ersinngitsup piumasaa, Den usynliges vilje (Lynge H, 1936-2018), bliver den kulturelle transformation og udvikling beskrevet set fra grønlandsk side. Historiens tematik, blodhævnen, er skrevet på baggrund af en virkelig hændelse fra det nordlige Grønland, beskrevet af Knud Rasmussen (Rasmussen K, 2020). Romanen har paralleller til bibelske fortællinger –Jonas historien- og til en af B. S. Ingemanns roman, Knnuk og Naja

eller Grønlænderne (Thisted K, 2018). Historien minder også om Sofokles Kong Ødipus, vel at mærke ikke i Freuds psykologiske fortolkning af historien, men som skæbnetragedien over dem alle, hvor helten på tragisk vis fuldbyrder den af oraklernes forudsagte skæbne ved at prøve på at flygte fra den.

Men hvem eller hvad er egentlig den usynliges vilje, den usynlige magt, den skæbne som øjensynlig har så stor magt? I den hellenistiske verden var skæbnen den upersonlige magt, Moira, den overordnede magt, der råder over verdens forløbet, og som unddrager sig menneskets indflydelse. Selv Zeus må bøje sig for skæbnen. Langt under skæbnen fandtes Tyche, det uberegnelige tilfælde (Sørensen V, 2014). Et klassisk eksempel på den hellenistiske livsopfattelse er Sofokles Kong Ødipus, prototypen af en skæbnetragedie. Lignende opfattelse af det guddommelige forsyn som gennemsyrer naturen, dominerede i den romerske Stoicisme, for hvem skæbnen, gud og naturen var et og det samme. Accept af skæbnen var vejen til sindsro. "Skæbnen fører den villige, og slæber den uvillige" (Sørensen V, 2014). Samme homologi mellem skæbne, natur og gud eller Sila har rådet i den gamle inuitreligion.

Spændingen mellem Moira og Tyche, skæbnen og tilfældet, mellem forudbestemmelsen og det frie valg, var tilstede allerede på Platons tid og blev forstærket med kristendommen. Konflikterne mellem skæbnetro, Guds universelle forsyn, og menneskets fri vilje og personlige ansvar udartede sig i tidens løb til flere skisma i kirkens historie helt frem til Spinoza panteisme, som i lighed med stoicismen opfattede gud og naturen som et og det samme. Først da Kant afviste skæbnen og tilfældigheden og påstod menneskets fri vilje, ændrede den filosofiske diskussion sig til en diskussion om dialektikken mellem nødvendighed og frihed. Freud konfronterede siden mennesket med sin egentlige skæbne, det ubevidste, som fratager os vores frihed uden at fritager os fra vores ansvar. I vores tid har vi bevæget os fra troen på den overordnede skæbne til den individuelle konflikt mellem nødvendighed og frihed (Sørensen V, 2014).

I Ødipus-tragedien fortæller oraklet Laius, Thebens konge, at han vil blive myrdet af sin søn Ødipus (Sophocles, 2006). For at undgå skæbnen lemlæster Laius og Jokaste Ødipus og giver barnet til en hyrde, som skal efterlade barnet i bjergene til den sikre død. Man husker at hyrden fik medfølelse med drengen, og afleverede barnet hos kongen af Korinth. Som ung får Ødipus at vide, hvad oraklet havde spået om sin skæbne, at han ville myrde sin far og gifte sig med sin mor. Han prøver på at undgå skæbnen ved at rejse væk fra Korinth. Vi kender

forløbet, alle kender sandheden og jo mere han prøver på at flygte fra skæbnen jo tættere kommer han på at fuldbyrde den (Steiner J, 1999).

> *"Then would it not be a just estimate of my case to say that all this was the work of some cruel unseen power?*

Temaet i romanen Den usynliges vilje (Lynge H, 1936-2018) er som i Sofokles Ødipus kampen mellem den enkelte og sin skæbne. I romanen forfølger traditionens påbud om blodhævn og fadermord to søskende, Ulloriaq og Saamik. Den biologiske far blev myrdet af børnenes stedfader Inoqut, da de var ganske små. En dag da de er ved at blive voksne, får de fortalt under en fælles leg, det, som alle andre i bygden øjensynligt har vidst, at den mand de troede var deres far, i virkeligheden er deres fars morder.

Sønnerne må i overensstemmelse med stammens traditioner, den usynliges vilje, hævne far, selv om mor har været medvidende på mordet på deres far og selv om hævnen vil føre til hendes selvmord, da ingen mere vil kunne tage sig af hende.
Sønnerne udfører gerningen, men deres indre tvivl og smerte er ubærlige for dem begge. Ulloriaq går qivittoq, forlader samfundet og bliver fjeldgænger i det store øde. Som en anden Ødipus i Theben overvinder han sig selv og sin tvivl under svære indre kvaler, får en dybere indsigt i sin skæbne og vedkender sig at være morder. Han vender tilbage til bygden som Angakok, åndemaner og sjæleføre. Som sådan fordriver han de onde ånder som havde besat hans bror Saamik og gjort ham vanvittig.

Var Ødipus offer for skæbnen i sin kamp for at finde sandheden om sig selv, som han med smerte måtte erkende, eller vendte han som alle andre det blinde øje til den sandhed som alle, også han selv, udmærket kendte? Og var Ulloriaq blot offer for skæbnen, den usynliges vilje, eller fødes han med tvivlen og smerten ind i den moderne tids kamp mellem nødvendighed og den personlige frihed og ansvar? Og endelig, hvor kom de onde ånder fra som havde besat Saamik og gjort ham vanvittig?

Saamik og Ulloriaq var vokset op i en familie, hvor faderen på sadistisk vis mishandlede deres mor. Dette var årsagen til at faderen, med mors accept må man formode, blev myrdet af stedfaderen. Begge søskende var dermed vokset op og fået en førsproglig og sproglig forståelse af dem selv, deres plads i slægten og af verden gennem far og mors indbyrdes destruktive relation til hinanden. Deres indtræden i det sproglige fællesskab, Lacans symbolske orden, var derved

alvorlig kompromitteret. Deres sproglige symbolske orden som skaber grænser, regler og social struktur var derved udflydende. Ulloriaq overvinder sin angst og vedkender sig sin skyld i det store øde. Saamik magtede ikke den emotionelle kaos, han søgte tilflugt i slægtens gamle verden af ære, pligt og skam, og åbnede derved døren for at blive besat af onde ånder og synsbedrag.

Man kan i øvrigt forestille sig, at Saamiks skæbne ikke var væsensforskellig fra vores unge svært psykotiske patient i case 2 i vores artikel om psykotisk angst i Grønland (Alberdi F, Nørgaard Kjær J, 2025).

En aktuel udgave af den skæbnesvanger kamp mellem de fastlåste roller og den personlige frihed bliver fremstillet af Niviaq Korneliussen i hendes seneste bog Naasuliardarpi – Blomsterdalen. Med selvmord som ramme for fortællingen er bogen en tragisk historie om en ung navnløs kvinde, som føler sig fastlåst i et liv, hun ikke føler, at hun har nogen indflydelse på. Bogen består af 45 kapitler, samme antal som antal selvmord i Grønland i 2019. Med overskriften til første kapitel, "45. Kvinde. 38 år, hængning", begynder nedtællingen i den unge kvinde og sin generations smertende kamp for at forstå, hvorfor så mange af dem begår selvmord, hvor deres ensomhed, sorg og håbløshed stammer fra, og hvordan de kan bryde tavsheden, bryde ud af de fastlagte roller og skabe en ny verden.

Forfatteren Hans Lynge nægter i Den usynliges vilje at acceptere billedet af den traditionelle inuitkultur som en angstfuldt verden, plaget af en konstant frygt for de usynlige magter som den ene gang efter den anden sender menneskerne misfangst, sult og mørke (Thisted K, 2018). Dette udbredte billede af den traditionelle inuitkultur viderebringes flere steder af Knud Rasmussen, blandt andet i den kendte fortælling "Vi frygter" fra hans møde med canadiske Inuitter under hans 5. Thule ekspedition (Rasmussen K, 2020). En aften, træt af Knud Rasmussens evindelige spørgsmål om, hvorfor de gør som de gør, giver Aava fra Iglulik-stammen Knud Rasmussen svare på tiltale:

"Der ser du, heller ikke du kan give grunde, når vi spørger dig, hvorfor livet er, som det er. (…) men i det, jeg nu har vist dig, ligger alle vores svar. Vi frygter! Vi frygter for jordens vejr, som vi skal kæmpe med for at vriste føden ud af land og hav. Vi frygter nød og sult i de kolde snehytter. (…) Vi frygter døde menneskers og dræbte fangstdyrs sjæle. Vi frygter jordens og luftens ånder. Derfor har vores fædre fra deres fædre væbnet sig med alle de gamle leveregler, som er bygget på

slægters erfaringer og livsvisdom. Vi ved ikke hvorledes, vi aner ikke hvorfor, men vi følger dem… Og så uvidende er vi trods alle vore åndemanere, at vi frygter alt det, vi ikke kender. ”

Den store resonans som bogen Blomsterdalen har haft i Danmark tyder på at billedet af Grønland som en uberørt, skrøbelig og angstfuldt verden fortsat er alt for levende i Danmark.

Samtalen mellem Aava og Knud Rasmussen minder i øvrigt ikke så lidt om situationen på psykiatrisk afdeling i Nuuk, hvor den dansksprogede psykiater igen og igen spørger de grønlandske patienter om, hvad de tænker og føler. Patienterne løfter ofte umærkeligt øjenbrynene eller trækker forsigtigt på skulderne. En afgørende forskel er at Aava kunne fortælle om stammens kvaler og Knud Rasmussen var i stand til at forstå hans sprog, meddelelser og narrativer. Grundlaget for samtalen mellem læge og den psykiatriske patient er dog af en anden karakter. Patienten befinder sig i en sindstilstand præget af dyb angst, hvor mere eller mindre skræmmende erindringer, følelser og forestillinger, mange af dem præverbale eller sprogløse, kæmper om at finde en sammenhæng og en sproglig struktur. ”Erindringer opleves som angreb fra skygger” (Rosenbaum B, 2023), fra det man ikke ved at man ved. Lægen lytter, selekterer og organiserer fragmenterne i en faglig sproglig struktur fjern fra patientens umiddelbare oplevelser, skabt til at definere, hvad patienten fejler og hvad han skal hjælpe patienten med. Samtidig prøver de begge på at fornemme hinandens sindstilstand og på at modulere deres fælles interaktion. Kommunikationen mellem mennesker er altid en kompliceret proces. Det bliver ikke nemmere når parterne taler forskellige sprog og med udgangspunkt i forskellige kulturelle koder (Mondrup IL, 2020).

Resume og konklusion

Efter at vi i en tidligere artikel har beskrevet psykotiske oplevelser hos en række grønlandske patienter (Alberdi F, Nørgaard Kjær J, 2025) prøver vi i denne artikel at placerer patienterne i deres sproglige, kulturelle og historiske kontekst. Denne kontekstualisering sætter udfordringerne, som patienterne må opleve i kontakten med de dansktalende behandlere i relief. Angsten og den mentale konfusion forbundet med psykosens ”dobbelt bogholderi”, hvor patienten eksisterer samtidigt i den fælles og i deres private virkelighed, kan kun blive forstærket i konfrontationen med behandlere med en anden sproglig og kulturel

kode. Den nødvendige mentale integrationsproces kan trods alt tænkes at finde sted i den respektfulde emotionelle udveksling mellem patienter og behandlere.

Det svære spørgsmål i Inge Lynges disputats om, hvorfor prognosen for skizofreni blandt grønlandske patienter er så dårlig, er fortsat ubesvaret. I mangel på håndfaste beviser må vi nøjes med en kvalificeret formodning: Årsagerne skal ikke søges i kultur, sprog eller på genetisk molekylært niveau, men i landets betydelige relative fattigdom og tiltagende sociale ulighed i forbindelse med den accelererede modernisering (Bjerregaard P, 2002, Busk, K., 2015). Gini koefficienten i Grønland er den højeste i Europa og fortsat stigende. Antal af psykiatere per 100.000 indbyggere i Grønland er den laveste i Europa (7/100.000). I de skandinaviske lande er gennemsnittet 23/100.000 (European Union webside, 2023).

I kriseperioder træder kendte sociale forsvarsmekanismer i kraft, som udskamning, stigmatisering og eksklusion af de "uønskede". Mere indviklet er det måske ikke. De fattige bliver endnu fattigere, de fremmede endnu mere fremmede og de psykisk syge bliver endnu mere syge.

Litteratur

Alberdi, F., Kjær, J. N. (2025). Psykotisk angst i Grønland. Oplevelser og mening. In press. Matrix. 42. https://www.matrixtidsskrift.dk/

Barret, L. F. (2018). *How emotions are made. The secret life of the brain.* New York: Harper Collins Publishers.

Bertelsen, A. (1935-43). *Grønlandsk medicinsk Statistik og Nosografi. Undersøgelser og erfaringer fra 30 års Lægevirksomhed i Grønland.* København: C. A. Reitzel.

Bjerregaard, P., Curtis, I. (2002). Cultural change and mental health in Greenland: the association of childhood conditions, language, and urbanization with mental health and suicidal thoughts among the Inuit of Greenland. *Soc Sci Med.* 54(1):33-48.

Busk, K., Banke Hansen,T., Sondum B. (2015). *Grønland, samfund, økonomi og politik.* København: Systime A/S. https://glsamf.iatuagaq.iserasuaat.gl/?id=55

European Union webside. (2023). https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20181205-1

Hopper, K. (2004). Interrogating the meaning of "culture" in the WHO International Studies of Schizophrenia. In Jenkins J. H., Barret R. J. (edit), *Schizophrenia, Culture and subjectivity.* Cambridge: Cambridge University Press.

Kirmayer, L. J., Gone, J. P., View J. M. (2014). Rethinking Historical Trauma. *Transcultural Psychiatry.* Volume 51, Issue 3. https://doi.org/10.1177/1363461514536358

Kirmayer, L. J. (2019). Toward an ecosocial psychiatry. *World Social Psychiatry.*1(1): 30-32.

Kleinman, A.M. (1977). Depression, somatization and the "new cross-cultural psychiatry". *Soc Sci Med.*11(1):3-10.

Kleinman, A.M. (1997). "Triumph or pyrrhic victory? The inclusion of culture in DSM-IV". Harv Rev Psychiatry. 4 (6): 343-4.

Korneliussen, N. (2020). Blomsterdalen. København: Gyldendal,.
Lynge, H.(2018). *Den usynliges vilje.* København: Gladiator.
Lynge, I. (1997). Psykiske lidelser I det grønlandske samfund. https://www.gmsnet.dk/Dokumenter/IngeLyngeDisp_Full.pdf
Mandrup, L. (2020). Sprog og tavshed i Grønlands psykiatri. *Bibliotek for læger.* Juni 2020:144-165.
Rasmussen, K. (2020). *Fra Grønland til Stillehavet. Rejser og mennesker fra den 5. Thulekspedition 1921-24.* København: Lindhardt og Ringhof.
Report of the Royal Commission on Aboriginal people. (1996). Otawa.
https://data2.archives.ca/e/e448/e011188230-01.pdf
Sonne, B. (2005). SONNES BASE 2005 over grønlandske fortællinger.
https://arktiskinstitut.dk/fileadmin/files/dokumenter/sonnesbase_dokument_Fortolkningsmuligheder_basen.pdf
Sophocles. (2006). *Oedipus rex.* Dawe, RD. (edit). Cambridge: Cambridge University Press.
Steiner, J. (1999). Turning a blind eye. The cover up for Oedipus. *I Psychoanalysis and culture. A Kleinian perspective.* Bell, D (edit). London: Redwood Books Ltd.
Sørensen, V. (2014). Skæbne. https://denstoredanske.lex.dk/sk%C3%A6bne
The Cultural Formulation Interview. (2013). American Psychiatric Association.
https://www.psychiatry.org/File%20Library/Psychiatrists/Practice/DSM/APA_DSM5_Cultural-Formulation-Interview.pdf
Thisted, K. (2019). Skam, skyld og soning. Affektive relationer i Udstedsbestyrerens datter, et hovedværk i grønlandsk litteratur. I Højris, O, Marquardt O, Adler Reiner, G. (red.) *Grønlændernes syn på Danmark: Historiske, kulturelle og sproglige perspektiver.* Århus: Århus Universitet Forlag.
Thisted, K. (2018). Efterskrift i *Den usynliges vilje*. København: Gladiator.